

«Si vols transformar la realitat, has de transformar el llenguatge»

La historiadora Helena Casas diu que «sempre hem tingut recursos per esquivar el patriarcat»

La història, com l'hem apresada la majoria, és la història dels homes, dels seus conflictes, de les seves victòries i la seva mirada al món. Però la història es pot explicar també a través de l'experiència de les dones, que, més enllà de les condicions que els imposava el sistema masculí, creaven i vivien espais de llibertat. Ho explica la historiadora Helena Casas Perpinyà en aquesta conversa sobre aquesta mirada necessària al passat, com es trasllada al present, la importància del llenguatge i el feminisme.

Helena Casas Perpinyà, investigadora del Centre de Recerca de Dones Duoda (<http://www.ub.edu/duoda/?lang=ca>), oferirà, a partir del 25 d'abril, el curs *La política sexual que allibera la història* (http://www.ub.edu/gaudirub/programacurs.php?url_retorn=llistat&CodiCurs=1130&Quatrimestre=3&utm_source=Catorze&utm_medium=article&utm_campaign=gaudirubmar19) dins el programa Gaudir UB (http://www.ub.edu/gaudirub/?utm_source=Catorze&utm_medium=article&utm_campaign=gaudirubmar19) de la Universitat de Barcelona, sobre l'experiència i la llibertat de les dones al llarg de la història.

Foto: Andrea Jofre

Què és la política sexual?

És un terme que va encunyar al seu moment Kate Millet durant a 3a onada del feminisme. Parlar de la política sexual és parlar de les relacions dels sexes i parlar de relacions entre els sexes, que no ve a ser el mateix. Entendríem com a relacions entre els sexes aquelles relacions que es poden establir entre dones i homes al llarg de la història en la vida quotidiana, per obrir un negoci, per tenir una relació sexoafectiva, per tenir fills o les relacions que estableixen les dones quan anaven als rentadors o al mercat, aquest tipus de relacions. Les relacions dels sexes s'entendrien com les relacions que estableix cada home i cada dona, al llarg de la història, amb el mateix fet de ser home i amb el mateix fet de ser dona, amb la diferència sexual de cadascú. Canvia al llarg de la història i es va transformant.

A banda de la relació personal, com intervé el fet de ser d'un gènere o d'un altre?

No es tracta de pertànyer a gènere o a un altre, el gènere és una categoria social. Parlo de diferència sexual, una manera d'estar i de sentir. No és una qüestió essencialista ni determinista, és una manera d'estar en el món en relació al cos sexual. El gènere és una construcció patriarcal. Més enllà d'això hi ha el que planteja la política sexual des d'aquest punt de vista: la diferència sexual.

Hi ha una mica de confusió.

Sí, hi ha molta confusió. Per exemple: quan parlem d'història de les dones i d'història del gènere en realitat ja no sabem de què estem parlant. La teoria del gènere ha aconseguit el que semblava una paradoxa: parlar de dones sense anomenar les "dones". Aquesta és una confusió, crec, molt volguda també. Pel món acadèmic és molt còmode que sigui així. Com més confusió més fàcil és seguir amb l'ordre establert.

Tens més màniga ampla.

Exacte. Com més neutralitat, més fàcil és mantenir-se en un marc ja donat, que és el masculí, evidentment. L'objectiu del curs és entendre què és la política sexual i entendre, a través de la història, com es relacionen homes i dones i com es relaciona cada home i cada dona amb aquesta diferència sexual. La política sexual aporta una riquesa molt gran en l'estudi històric, amplia la nostra visió de què és la política perquè des de la Modernitat, i això es consolida amb el racionalisme il·lustrat, entenem la política simplement com a l'exercici del poder. En canvi, hi ha tota una experiència vital al darrere que està basada en les relacions i evidentment basada en les relacions entre homes i dones i en aquesta diferència sexual. És important que es comenci a parlar de política sexual en l'estudi històric.

Els casos que heu triat per al programa del curs de què són il·lustratius?

Crec que de dues coses. Primer, de la llibertat femenina, un element molt important en aquest curs. La majoria de vegades que es parla de la història de les dones s'acaba parlant d'història del patriarcat, es fa una història basada en estudiar les opressions de les dones. Ja ho sabem que les dones han estat oprimides, ja ho sabem que el patriarcat ha fet que moltes dones no tinguessin unes determinades oportunitats de créixer, però la veritat és que hi ha molts espais de llibertat femenina. La segona, és l'autoritat femenina i aquesta ens ensenya que les dones sempre hem tingut recursos per poder esquivar el patriarcat i els seus mecanismes de poder.

Malgrat tot, no?

No malgrat tot, sinó més enllà d'això. Aquesta és la qüestió. Jo sempre vull parlar de riquesa, i en positiu, quan parlo de la història de les dones perquè si no acabem fent sempre història del patriarcat.

El que no ens deixava fer, al que no podíem aspirar...

Exacte, acabem fent història del victimisme quan en realitat hi ha una història de les dones molt rica. Al curs parlarem de les experiències femenines, intentarem parlar d'aquesta llibertat i de com aquestes dones generaven opinió sobre política sexual. Parlarem de la Querella de les Dones, que és una empresa política de creació d'opinió sobre política sexual que comença a la baixa edat mitjana i s'allarga fins al segle XVII amb les Precioses i que té moltes cares. Parlarem també d'unes dones missioneres, al segle VIII, que se'n van d'Anglaterra fins a l'Alemanya central des d'on s'escriuen cartes amb Bonifaci i li expliquen com va la seva missió cristianitzadora. Les cartes estan plagades de tristesa i de nostàlgia però contenen una informació molt important sobre la seva quotidianitat i sobre el seu paper com a civilitzadores d'una zona que es troba en ple conflicte de poder entre reis i nobles pel control del territori. Aquestes dones no només van allí a cristianitzar, sinó que creen una comunitat. A més, elles són les guies espirituals i referents polítics d'una comunitat composta per homes i per dones. A les cartes queda molt clar, elles són abadesses de monestirs mixtes, hi ha homes i dones, cosa que al llarg del temps es va perdent però que a l'època altmedieval és bastant habitual.

Però no forma part del nostre imaginari, no? Pensem les comunitats religioses sempre segregades.

No ho tenim present, no. Tenim una idea molt equivocada de com eren les relacions i de com era la política sexual a l'Època Medieval. Tenim al cap que era una època molt obscura, que les dones només estaven a casa i es dedicaven a tenir fills, o que es feien monges i restaven als monestirs enclaustrades, sense més. Més enllà d'això hi ha tot un ventall de realitats i d'experiències que es desconeix. Sempre tenim el punt de mira en el patriarcat i l'opressió i el que pretén aquest curs és il·lustrar una altra realitat que ha existit sempre, que és la llibertat femenina. Si no hagués existit aquesta llibertat, no seríem aquí ara parlant d'això. .

Per uns altres camins.

Amb unes altres realitats, i se sustenta en l'autoritat femenina a través d'una sèrie de genealogies, de transmissions de sabers, de relacions entre dones. Veiem que hi ha un fil i hem de veure com ens pot enriquir avui tota aquesta herència.

Entendre que tot això ha existit sempre, que hi és i que hi seguirà sent. Però en som poc conscients d'això, no?

És una pèrdua, és una part de la història que no coneixem o que coneixem poc, que no sabem on buscar. De vegades, historiadores sobretot, que busquem referents femenins en la història exigim una sèrie de preguntes a les fonts que no ens poden respondre. Tu no pots anar amb els ulls d'avui a buscar al passat. Has de deixar que les fonts et parlin, entendre el context i no jutjar-les. Per tant, has d'entrar en aquell món, en aquella manera de viure i de sentir, sobretot si parlem de mística i espiritualitat. Entrar en aquest llenguatge, en la manera de sentir el cos, en les relacions que s'estableixen. No es pot exigir res a les fonts, te n'has d'amarar.

Quan ens mirem la història amb ulls d'ara ens escandalitzen situacions i fets i els enfoquem de manera victimitzadora.

Això és economia de la misèria femenina, com diu la María-Milagros Rivera. Com més desgraciades siguem les dones, com menys possibilitats tinguem, com més víctimes siguem, més s'afavoreix el pensament masculí. Però les dones no som miserables. Ara cada vegada hi ha més llibertat femenina en la història que s'escriu.

Deies abans que volies parlar de la història de les dones en positiu. Creus que ajuda en

alguna cosa el discurs que en parla en negatiu, des de la victimització?

Si una cosa és bona o dolenta forma part d'un discurs molt racionalista, d'aquesta manera de pensar tant objectivant: les coses són blanques o negres. Això és un pensament molt masculí. La qüestió és partir de l'experiència, que ha sigut cancel·lada en la història tradicional. Tu no pots estudiar història sense estudiar l'experiència de les dones i els homes que han viscut. Dit així sembla molt lògic, no? Doncs això se suposa que va en contra d'aquesta necessitat d'objectivar-ho tot com si fóssim cossos que no estan relacionats amb les seves ments i el seu sentir i viceversa.

Actes, dades i dates, no?

Exacte, i això serveix també per a la política actual. Les dones se suposa que estem oprimides o estem enfadades. Hi ha una realitat molt més enllà d'això. Hi ha molta vida més enllà del que facin o pensin els homes. Aquesta és la riquesa de pensament de la diferència sexual. Que estiguem enfadades, o contentes, que estiguem d'acord o en desacord, en referència al patriarcat (als homes), és una dialèctica política de pensament masculí i no m'interessa.

Perquè sempre fa referència a un altre.

Sí. Pensa, què és la igualtat? És la inclusió de les dones en el món dels homes. Per tant, l'anul·lació de qualsevol pensament diferent fruit d'una altra manera de viure, d'una altra manera de pensar i de sentir. Viure en un cos de dona és diferent de viure en un cos d'home. També perquè l'ordre simbòlic és diferent i pot ser diferent. Al curs parlarem de Duoda (que dona nom al centre de recerca), una dona que va perdre el seu fill perquè el seu pare se'l va endur per fer-lo servir de penyora en una disputa política, bèl·lica. Ella, sabent que segurament no el tornaria a veure mai més, li va escriure un llibre, el Liber manualis, en què li dona consells per afrontar la vida i a més ho fa des de la seva consciència d'autoritat materna. Duoda era una gran teòloga, al llibre queda palesa la seva gran formació i la seva saviesa. Aquest llibre ens dona peu a parlar de l'ordre simbòlic de la mare (així li posà nom Luisa Muraro), que té molt a veure amb la manera de fer política i amb aquesta llibertat femenina que parteix, precisament, de la llibertat de no pensar ni actuar com ho fan els homes.

I no situar-se dins el seu marc.

La llibertat de no ser igual als homes, bàsicament.

A quina època va viure Duoda?

Al segle IX. També parlarem del culte medieval a la verge Maria, de com una sèrie de cultes a les divinitats femenines que tenen a veure amb la consciència, l'ordre simbòlic, la significació política d'haver nascut d'un cos de dona, d'una mare, que trobem a les civilitzacions paganes i que, a poc a poc, la civilització grega i la romana va substituint per un culte masculí a partir de la cancel·lació de l'ordre simbòlic de la mare i de l'establiment del contracte sexual, d'un contracte violent entre els homes pel control de les dones. Això arriba a l'Època Medieval i es transforma, gràcies a una sèrie de moviments polítics i religiosos de dones que viuen la seva espiritualitat d'una manera lliure al marge de l'Església. Les beguines, per exemple.

I això porta al culte a la verge Maria, especialment?

El culte a la verge Maria és una referència femenina que, entesa lliurement, pot ser una obertura a una altra manera de viure l'espiritualitat. El segle XII és el període de l'esclat del culte marià. Si bé la Verge Maria ja era venerada per l'Església, aquest fou el moment del ressorgiment del culte marià i de la recuperació de la figura de la Verge Maria com a mare del creador. Per l'Església era una manera d'oferir un referent femení a les dones.

És un vehicle on hi pot anar a petar tot el que parlaves, i dins d'un espai validat.

No, no un espai validat.

No validat, propiciat.

L'Església podia propiciar però les dones sabien agafar els camins que elles desitjaven. Parlem de dones sàvies, no perquè estiguessin molt formades (que algunes ho estaven, i molt) sinó perquè sabien com situar-se en el món i per tant esquivar certs límits que se'ls podien imposar pel fet de ser dones. Eren molt conscients de la diferència sexual.

Anant més endavant en el temps, en contextos que figura que ens són més propers o que coneixem més, com s'expressava la llibertat de les dones?

Parlarem de les Precioses i parlarem dels Salons. A la França del segle XVII dones de l'aristocràcia acollien a casa seva persones, homes i dones que elles convidaven, per tenir debats sobre política, art i literatura, per crear opinió i generar una altra manera de fer política al marge de l'habitual, la manera masculina, dominada per la violència i la confrontació. En aquests salons també es transformen les relacions entre homes i dones: elles condueixen la conversa, elles es converteixen en referents d'autoritat, tant per rebre i donar opinions sobre política i literatura. Hi ha tota una creació de lèxic i llenguatge molt ric que nomena noves maneres de fer política. En aquest ambient, les dones no són només generadores d'opinió, sinó que també són artistes i escriptores.

I en recuperen? Beuen de les que les han precedit, d'alguna manera?

Sí, hi estaven connectades, hi ha una genealogia. Com per exemple amb les beguines, de l'Època Medieval, un grup de dones, un moviment molt heterogeni i molt lliure. No es casaven, no juraven vots a cap orde religiós, vivien soles o en comunitat, tenien riqueses o no. Si tenien algun tipus de patrimoni, se'l passaven en herència entre elles o el deixaven a la comunitat. Eren mestres, metgesses llevadores,... és a dir, treballaven però no en la lògica de l'economia productiva. Generaven relacions i sabers, el que en llatí es diu gratis et amore, per gràcia i per amor. El seu mode de vida era originalment lliure, no només perquè vivien i es movien al marge d'uns límits masculins, sinó que a més generaven una altra manera de relacionar-se entre dones i entre dones i homes.

I no establien paràmetres ni normes, mantenien la llibertat per als altres?

Exacte, i no sotmetien a ningú. Les beguines ho eren fins quan elles ho volien. El seu compromís no era ni amb el poder polític masculí ni amb el poder eclesiàstic, també masculí, sinó que era amb Déu, una mesura directa i completament mediada per elles mateixes. Aquesta era la llibertat de les beguines. És important entendre que la mesura d'aquestes dones era Déu, cosa que avui ens pot semblar fora de lloc però cal tenir en compte que la medieval era una societat teocèntrica. Déu podia ser una mesura lliure per les dones, les jutjava Déu, a través de les seves pròpies pregàries, no l'Església.

De tot això, què n'hem d'extreure? Tens la sensació que el feminisme s'afrenta des d'aquesta llibertat sexual de les dones o intentem encabir les dones dins de llocs de poder del tipus que sigui dins del marc masculí?

Jo parlaria de llibertat femenina, són dues coses diferents. En tot cas, quan s'usa el terme ?sexual? caiem en l'error de creure que sempre fa referència a la sexualitat. Crec que per una banda sí. Per a mi la política de la igualtat és això, encabir les dones en el sistema i pensament polític masculí. Però per altra banda crec que hi ha moltíssima llibertat femenina; una llibertat que encara hem d'aprendre a nomenar, a posar-li paraules, cadascuna les seves. Aquest és precisament el nostre repte: aprendre a crear llenguatge per dir la nostra llibertat femenina. Això ho he vist sobretot en noies molt joves, adolescents, en les manifestacions del 8 de març, i crec

que representa una gran riquesa. D'altra banda, aquesta llibertat femenina espanta moltíssim als homes, els amenaça, perquè els està dient que les dones ja no donem crèdit a la seva posició de patriarques i el fet de no donar-los crèdit ens fa més lliures i a la vegada els atemoreix. Crec que és un dels motius perquè hi ha tanta violència dels homes cap a les dones.

Pel que parlàvem abans que de la mateixa manera que la política masculina és violenta, la seva reacció també ho és, és la manera en com han manifestat el poder.

Sí que és veritat que cada vegada més hi ha homes que són sensibles a la diferència sexual, començant per la seva pròpia, i que hi ha homes no-patriarcal, i cada vegada més homes semblen sensibles a un altre tipus de política, que també els afavoreix a ells. La llibertat femenina és una riquesa pel món. De fet no paro de dir "llibertat femenina". Aquest fou un descobriment de Lia Cigarini per posar paraules a una llibertat diferenciada de la llibertat individualista dels homes. Posar nom a aquesta llibertat és molt important per a les feministes d'avui i sobretot per les noies joves, que penso que són molt més lliures del que els seus amics i companys de la seva edat es poden arribar a imaginar. I hem d'entendre aquesta reacció masculina contra aquesta llibertat, que moltes vegades és una reacció a la descol·locació, a quedar fora de la seva posició quan els obligues a repensar la seva manera de relacionar-se amb les dones, amb ells mateixos, amb els homes, la seva manera de fer política, la seva manera d'estar al món, la seva manera de ser homes.

És replantejar-se tota l'educació, tot el que hem rebut fins ara cau per terra.

El patriarcat ha deixat de ser un sistema indiscutible. Quan un home assassina una dona hi ha una resposta. La violència contra les dones comença a ser impensable. Hi ha una reacció, ens genera un malestar que té a veure amb un canvi simbòlic.

Perquè no és només el fet que una persona en mati una altra, que ja causa rebuig, sinó que és un home que mata una dona.

Exacte, té una significació política.

Però abans no era així, pot ser?

Hi ha hagut un canvi simbòlic molt important que s'ha de tenir en compte. L'he vist molt en aquestes noies joves de què parlava abans. I aquesta llibertat femenina fa por i causa rebuig en molts homes. I també en algunes dones. És clar. Perquè aquesta llibertat femenina moltes vegades no és còmoda, t'obliga a fer molts canvis, a retrobar-te amb tu mateixa en molts aspectes i a repensar la relació amb la mare. Que jo sigui lliure i visqui la meua llibertat d'una manera feliç i còmoda entre altres dones posa sobre la taula la incomoditat d'altres dones que es mantenen fidels al pensament masculí. Com més intentem entrar en aquest joc de la política de la igualtat, més es coarta la llibertat femenina perquè tota diferència es neutralitza.

Encara falta camí.

Sí, però aquesta llibertat existeix. Hi ha hagut un canvi de simbòlic i al curs li posarem paraules a través del que ens ensenya la història.

Pensant en paraules, com creus que hem d'abordar el llenguatge? El pares i mares, nens i nenes, regidors i regidores, creus que és útil?

A títol personal, jo crec que sí.

I un pas més enllà, l'ús del femení plural?

Això és un debat més ampli. Jo parlo en femení sempre, tot i que sé que no és la solució que

busquem. Si vols transformar la realitat, has de transformar el llenguatge. Per a mi l'ideal seria poder parlar alhora de les dues realitats, la masculina i la femenina. El corrent de parlar amb el neutre fet amb la e (en castellà sobretot), representa per a mi l'elaboració d'un altre neutre universal, una altra manera de neutralitzar les diferències i això sempre és perjudicial per a la diferència femenina, encara que sigui suposadament per parlar de persones que no s'identifiquen amb cap gènere. Jo no estic parlant de gèneres, el gènere és una construcció social patriarcal i a mi les construccions patriarcales no m'interessen. Ja n'estic cansada, és el que m'han ensenyat des que era petita. Ara el que he de fer és desaprendre-ho. Qualsevol llenguatge neutralitzador esdevé un dispositiu de poder: tot el que sigui universal li anirà molt bé al patriarcat, al discurs masculí i al capitalisme, evidentment, perquè és un producte apte per a tothom.

Figura que és neutralitzador, que obvia les diferències, però es ven com a inclusiu, "t'incloc en mi", que sona exactament al contrari el que vol sonar.

Les diferències fan por, i la sexual m'atreveiria a dir que és la més important. El patriarcat s'ha sustentat en l'anul·lació de la diferència femenina.

Com el ser tolerant, "jo et tolero".

Clar, el que fem altra vegada és anul·lar les diferències. És un llenguatge postmodern que l'únic que fa és repetir el mateix patró.

Tornem a la importància del llenguatge.

És molt important. La Maria-Milagros Rivera, una de les cofundadores de Duoda, ha revisat la seva pròpia traducció d'*Un cuarto propio*, de Virginia Woolf, un dels llibres clàssics del feminisme. En el seu moment va fer la seva traducció quan ja n'hi havia d'altres, però era important que ella fes la seva perquè les altres estaven traduïdes amb el neutre universal masculí. El text és el recull d'una conferència que Virginia Woolf, una dona, fa per a un públic femení, el d'una escola de dones que estudiaven literatura i escriptura. A qui se li acudeix traduir aquest llibre fent servir el neutre universal masculí si és un text, que a banda d'emanar diferència femenina a tots els paràgrafs, era el d'una dona que parlava a altres dones? No és només el llenguatge, és que la diferència s'ha de significar.

Al final es tracta d'entendre el context, el moment.

l'entendre el text. Si s'agafa aquest llibre i es llegeix amb els ulls de la igualtat no s'entèn res. Ja no és només la traducció, que si és bona, parla d'una relació de la traductora amb l'autora del text, sinó el que tu entens i vols entendre.

És que són molts aspectes que s'han de revisar. De vegades tens la sensació de no saber per on començar.

Hi ha la idea que el feminisme és una lluita contra alguna cosa, i crec que això és un pensament molt alineat amb la idea de fer política des de la confrontació.

Dins el marc que tenim.

Sí. El feminisme ha de ser una manera rica d'estar i de pensar el món i la pròpia diferència. Anar contra alguna cosa és una pèrdua d'energia que no aporta res, perquè no té res a veure amb tu, sinó amb l'altre.

La matrícula al curs que impartirà Helena Casas Perpinyà i altres cursos del programa Gaudir UB

(http://www.ub.edu/gaudirub/?utm_source=Catorze&utm_medium=article&utm_campaign=gaudirubmar19) romandrà oberta fins a finals del mes d'abril.

GAUDIR UB

CURSOS PEL PLAER DE SABER

Cursos d'història, art, cultura, societat, ciències i salut

(http://www.ub.edu/gaudirub/?utm_source=Catorze&utm_medium=article&utm_campaign=gaudirubmar19)